

Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України
Кам'янець – Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ І СОЦІОЛОГІЇ

Г.Б. Вонсович

ДЕРЖАВНА АТТЕСТАЦІЯ З ПОЛІТОЛОГІЇ

НАВЧАЛЬНО – МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ СТУДЕНТІВ У КУРСУ
ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Напрямок підготовки 0403 Політологія. Спеціальність 7.040301 "Політологія"

Кам'янець – Подільський - 2012

УДК 32:001(075.8)
ББК 66.0 я 73
В 73

За редакцією доктора історичних наук, професора

С.А.Копилова

Рецензенти: *В.І.Бортніков, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології Волинського національного університету імені Лесі Українки;*

В.В.Марчук, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політології Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника;

В.В.Нечитайло, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політології і соціології Кам'янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Вонсович Г.Б.

В 73 Державна атестація з політології: Навчально – методичний посібник для студентів У курсу історичного факультету за напрямом підготовки 0403 Політологія. Спеціальність 7.040301 “Політологія” (освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст). — Кам’янець - Подільський.: Комп’ютерно-інформаційна лабораторія історичного факультету Кам’янець - Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2012. - с.

Посібник містить пояснювальну записку, нормативну складову проведення державного екзамену з політології; компетенції випускників освітньо-кваліфікаційного рівня “спеціаліст” 7.040300; програмовий матеріал комплексного державного екзамену з навчальних дисциплін (“Прикладна політологія”, “Політичні інститути і процеси в Україні”, “Політична ідеологія”); методичні поради і запитання до державного екзамену з політології; методичні поради щодо підготовки до захисту дипломної роботи; критерії оцінювання знань; список рекомендованої літератури з дисциплін, які складають зміст державного екзамену з політології.

**УДК 32:001(075.8)
ББК 66.0 я 73**

Рекомендовано до друку вченою радою Кам’янець – Подільського національного університету (протокол № від лютого 2012р.)

ЗМІСТ

Вступ	
Пояснювальна записка	
Про порядок організації і проведення державної атестації з політології	
Методичні поради щодо підготовки до державного екзамену з політології	
Навчальні програми з дисциплін, які виносяться на державну атестацію	
Програма державного екзамену	
Методичні поради щодо захисту дипломної роботи	
Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів	
Список рекомендованої літератури до складання державного екзамену	

Вступ

Важливою формою перевірки та оцінювання професійної підготовки студентів-випускників є державна атестація, метою якої є встановлення відповідності до вимог стандартів вищої освіти. Тому основним завданням посібника є допомога студентам грамотно, чітко і злагоджено організувати свою навчальну діяльність у процесі підготовки до державної атестації, забезпечити її ефективність. Посібник складається із двох частин: інформативної і методичної.

Зміст **інформативної** частини визначають навчальні програми та перелік запитань, що виносяться на державну атестацію з курсів “Прикладна політологія”, “Політичні інститути і процеси в Україні”, “Політична ідеологія”.

Методична частина включає:

1. Методичні поради щодо підготовки до державного іспиту;
2. Орієнтовні пам’ятки студентам щодо виконання певних видів самостійної роботи;
3. Методичні поради щодо захисту дипломної роботи;
4. Перелік літератури до курсів “Прикладна політологія”, “Політичні інститути і процеси в Україні”, “Політична ідеологія”.

Зазначений вибір зумовлений необхідністю розв’язання таких дидактичних завдань:

- забезпечення орієнтації студентів щодо змісту кожної теми та концентрації їхньої уваги на головному;
- організувати і систематизувати самостійну роботу студентів із науковою літературою та іншими інформаційними джерелами.

Логічний взаємозв’язок інформаційної та методичної частин посібника сприяє реалізації принципу ефективності у навчанні як під час проведення занять, так і в організації самостійної роботи студентів, формуванні їхньої професійної спрямованості.

Напрями державної політики в сфері освіти визначено Конституцією України та державними документами, які стосуються проблем освіти, зокрема: Закон України “Про освіту” (нова редакція 1996 року), “Про освіту”, Указ Президента України “Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні”, “Національна доктрина розвитку освіти в ХІХ столітті”, “Державні стандарти освіти”, “Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, наказ МОН України за №774 від 30.12.2005 р. “Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу” та іншими нормативними документами з питань освіти.

Загальні вимоги до властивостей і якостей випускників вищого навчального закладу як соціальних особистостей у державних стандартах подаються у вигляді переліку здатностей вирішувати певні проблеми і задачі соціальної діяльності та системи умінь, що є відображенням наявності цих здатностей.

Державна атестація є формою підсумкового контролю, який здійснює Державна екзаменаційна комісія з метою встановлення відповідності рівня якості отриманою особою вищої освіти вимогам стандартів вищої освіти після закінчення навчання за напрямом підготовки. Державна атестація з політології "... здійснюється у формі державних екзаменів з окремих дисциплін або комплексної перевірки знань студентів з кількох дисциплін в обсязі чинних навчальних програм або (і) захисту дипломної роботи відповідно до освітньо-професійної програми. Дотримання визначених освітньо-професійною програмою форм державної атестації обов'язкове". (Див.: Нормативні матеріали з навчально-методичної роботи Кам'янець - Подільського національного університету імені Івана Огієнка: навчально-методичний посібник / Укладачі: В.М.Федорчук, А.С.Попович, Л.І.Тимофіїшина. – Кам'янець – Подільський: Аксіома, 2010. – С. 44).

Комплексний екзамен із політології є складовою частиною державної атестації студентів.

Програма екзамену має наступну структуру:

- Пояснювальна записка;
- компетенції спеціаліста зі спеціальності 7.040300;
- навчальні програми дисциплін: "Прикладна політологія", "Політичні інститути і процеси в Україні", "Політична ідеологія";
- література до кожної із дисциплін;

- методичні поради і запитання до державного екзамену з політології;
- критерії оцінювання знань.

Програму комплексного екзамену з політології (спеціальність – 7.040300) затверджено на засіданні кафедри політології і соціології (протокол № 7 від 14. 02. 2012р.).

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Зміст комплексного державного екзамену з політології для студентів спеціальності 7.040301 – “Політологія” включає курси: “Прикладна політологія”, “Політичні інститути і процеси в Україні”, “Політична ідеологія”.

Програма комплексного державного екзамену з політології засновується на освітньо-професійній програмі та освітньо-кваліфікаційній характеристиці підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем “Спеціаліст” галузі знань 031 “Соціально-політичні науки спеціальності 7.03010401 “Політологія”, навчальних програмах дисциплін циклу професійної та практичної (професійно - орієнтованої) підготовки, визначених навчальним планом, затвердженим ректором Кам’янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вона включає дисципліни, що входять до циклу професійної та практичної (професійно – орієнтованої) підготовки освітньо-професійної програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем “Спеціаліст” галузі знань 0301 Соціально-політичні науки спеціальності 7.03010401 “Політологія”.

До участі у комплексному екзамені з політології допускаються особи, які завершили навчання та здобули диплом бакалавра галузі знань 0301 Соціально-політичні науки спеціальності 6.03010401 “Політологія”.

У процесі навчально-методичної, науково-дослідної і виховної роботи зі студентами ставилися **такі завдання:**

- розвиток національної самосвідомості і політичного мислення майбутніх спеціалістів;
- формування фахової підготовки спеціаліста та його громадянської позиції;
- відбір і застосування у пізнавальних процесах і в практично-політичних рішеннях методологій, що сприяють здійсненню гуманістичної, національно-зорієнтованої політики;
- використання досягнень політології у царині професійної політики із визначенням критеріїв ефективності діяльності різноманітних політичних інститутів в контексті вітчизняного і світового політичних процесів;
- формування громадянської, політико-правової культури;
- розкриття реальних позицій і цілей держави, інших політичних інститутів; ідей, доктрин та програм, які ними використовуються;
- сприяння політичній соціалізації особистості, вироблення умінь і навичок застосовувати набуті знання у повсякденній навчально-виховній і громадській діяльності, а також для орієнтації у сучасному соціально – політичному житті.

Про порядок організації та проведення державної атестації з політології

Державна атестація випускників освітньо – кваліфікаційного рівня “спеціаліст” у Кам’янець – Подільському національному університеті імені Івана Огієнка здійснюється відповідно до законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 року за № 161, наказів Міністерства освіти і науки України “Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та перелік основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково – педагогічних працівників вищих навчальних закладів” від 07.08. 2002 р. за № 450, “Про впровадження кредитно - модульної системи організації навчального процесу” від 30.12. 2005 р. за № 774, державних та галузевих стандартів вищої освіти, “Рекомендацій про порядок створення, організацію і роботу державної екзаменаційної (кваліфікаційної) комісії у вищих навчальних закладах України ”, затверджених Міністерством освіти України (лист від 29.12. 1993 р. за № 83-5/1259), інших нормативних документів України з питань освіти, Статуту Кам’янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка “Положення про організацію навчального процесу в Кам’янець – Подільському національному університеті імені Івана Огієнка”, затвердженим вченою радою університету 29.08.2008 р. (протокол за № 7).

Відповідно із до законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту” від 17.01. 2002 року та “Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах ” державна атестація студентів здійснюється державною екзаменаційною комісією (ДЕК) після завершення навчання на певному кваліфікаційному рівні або його етапі. Сутність її полягає у встановленні фактичної відповідності освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки студентів вимогам стандарту якості освіти, положенням про вищий навчальний заклад України і ступеневу систему освіти. За цього державна комісія визначає рівень науково - теоретичної та практичної підготовки випускників і вирішує питання про присвоєння їм відповідної кваліфікації та видачу диплома за відповідним освітньо – кваліфікаційним рівнем з відзнакою або без відзнаки. Також вона вносить пропозиції щодо поліпшення якості підготовки фахівців з певного напрямку підготовки, спеціальності.

Державна комісія створюється щорічно у складі голови, його заступника (за потребою) та членів комісії для кожної спеціальності з усіх форм навчання і діє упродовж календарного року. Робота державних комісій проводиться у терміни, передбачені навчальними планами ВНЗ. Графік роботи комісії затверджується ректором університету. Розклад роботи державної комісії доводиться до загального відома не пізніше, як за місяць до початку складання державних екзаменів та захисту дипломних робіт.

До складання державних екзаменів та захисту дипломних робіт допускаються студенти, які виконали всі вимоги навчального плану та програм з напрямку

підготовки, спеціальності. Допуском до складання державних екзаменів та захисту дипломних робіт є список студентів – випускників, затверджений ректором університету, за поданням декана факультету.

Складання державних екзаменів та захист дипломних робіт проводиться на відкритому засіданні державної комісії за участю не менше половини її складу при обов'язковій присутності голови комісії.

Державний екзамен проводиться як комплексна перевірка знань студентів з дисциплін, передбачених навчальним планом: “Практична політологія”, “Політичні інститути і процеси в Україні”, “Політична ідеологія”. Відповідно державний екзамен проводиться за білетами, складеними у відповідності до навчальних програм, що мають теоретичну і практичну частину з окремих дисциплін. Структура кожного державного екзамену, послідовність і терміни проведення різних частин екзамену, порядок та форма перевірки знань студентів за різними видами атестації встановлюються вченою радою факультету і доводяться до загалу. Тривалість державного екзамену не повинна перевищувати 6 академічних годин.

КОМПЕТЕНЦІЇ СПЕЦІАЛІСТА ЗА НАПРЯМОМ ПІДГОТОВКИ 0403 ПОЛІТОЛОГІЯ.

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 7.040300 “ПОЛІТОЛОГІЯ”

Загальні вимоги

Враховуючи сфери і направленість діяльності фахівця з політології, рівень професійних завдань, які ним вирішуються, спеціаліст політології:

має знати:

- витоки української нації та її місце у загальноцивілізаційних процесах;
- нові напрямки розвитку світової і вітчизняної політичної науки, ляхи й перспективи розвитку України;
- теоретико-методологічні засади політичної науки;
- загальні відомості про політику, природу та сутність політичних знань;
- природу та специфіку політичного пізнання, форми політичної гносеології;
- загально цивілізаційні тенденції розвитку політичних процесів;
- історію світової політичної думки;
- історію української політичної думки;
- основні програмові положення і особливості організаційної будови політичних партій та їх роль у політичній системі;
- основи соціальної і демографічної політики;
- зміст, структуру політичної культури і ідеології;
- різновиди ідеологічних доктрин та їхній вплив на соціально – політичне життя суспільства у минулому та сьогоденні;
- специфіку та особливості світового політичного процесу і геополітики Сучасності та методології їх аналізу; теорію і практику міжнародних відносин;

- сучасні технології політичних процесів; технологію соціально - політичних конфліктів, криз і способи їх вирішення;
- основні тенденції розвитку етнополітичної ситуації у світі, в Україні;
- питання методології, методики та технології конкретно-соціологічних досліджень, сучасні концепції ефективного соціального управління;
- зміст і характер сучасних політичних процесів і політичних інститутів в Україні;
- напрями і зміст зовнішньополітичної діяльності України.

має вміти:

- розвивати політичну теорію, вдосконалювати методологію і методичку новими розробками на основі наукового аналізу сучасних політичних процесів і явищ в Україні і світі;
- творчо осмислювати і застосовувати історичний досвід політичної практики;
- самостійно проводити політологічні дослідження, розробляти програми конкретних досліджень, виробляти рекомендації щодо вдосконалення державної політики;
- вміти здобувати і об'єктивно аналізувати політичну інформацію та якісно її обробляти;
- аналізувати ідеологічну складову політичних програм, процесів і явищ, виявляти можливі позитивні та негативні тенденції та наслідки їх впливу на соціально-політичну, економічну, духовно-культурну та інші сфери сучасних суспільств як в глобальному, так і в локальному значенні;
- володіти навичками розробки інноваційних технологій з метою управління політичними процесами;
- прогнозувати конфліктні та кризові тенденції й ситуації, розробляти практичні рекомендації щодо їх подолання;
- надавати органам влади різних рівнів теоретичну і методичну допомогу із вивчення й аналізу політичного життя країни;
- на належному професійному рівні проводити консультації керівників різних рівнів державних і недержавних установ, організацій для прийняття управлінських рішень;
- проводити кваліфікований аналіз і давати оцінку прийнятним політичним рішенням;
- володіти сучасною методикою викладання соціально-політичних дисциплін, кваліфіковано проводити педагогічну та виховну роботу в навчальних закладах.

Зазначені вимоги найбільше зреалізуються у шерезі дисциплін політологічного циклу, зокрема: “ Прикладна політологія”, ”Політичні інститути і процеси в Україні”, “Політична ідеологія”. Навчальними програмами цих дисциплін передбачено суттєвий розгляд політичного дискурсу. Тому наведені навчальні програми з означених дисциплін сприятимуть студентам у підготовці до екзамену.

Методичні поради при підготовці до комплексного державного екзамену з політології

Студенту необхідно, насамперед, ознайомитися з програмою комплексного екзамену. На основі цього скласти план повторення й систематизації навчального матеріалу на кожен день, щоб день або його частину (залежно від кількості днів, які надані для підготовки до іспиту) залишити для повторного узагальнення програмового матеріалу.

Для підготовки необхідно вибрати потрібні навчальні посібники, рекомендовану літературу. У жодному разі не можна обмежуватися тільки конспектами лекцій. Записи в конспекті надто стислі, у них можуть бути допущені неточності, неповні визначення. Заучування конспекту утруднює процес усвідомлення і розуміння сутності основних наукових понять. Тому конспект може слугувати лише орієнтиром, планом-програмою засвоєного навчального матеріалу.

Алгоритм роботи у підготовці до контрольних заходів має бути наступним: уважно прочитати й усвідомити сутності вимог конкретного питання програми; ознайомитися з конспектом; уважно опрацювати необхідний навчальний матеріал за навчальними посібниками та рекомендованою літературою.

Варто, також, переглянути першоджерела, спеціальну наукову літературу (у тому числі – статті, видруковані у наукових збірниках, часописах із політології), яку студент опрацьовував у період підготовки до семінарських занять; необхідно повернутися до записів цих матеріалів (а в окремих випадках і до оригіналів), відтворити у пам'яті основні наукові положення. В окремому зошиті на кожне запитання програми доцільно скласти стислий план відповіді в логічній послідовності і з фіксацією необхідного ілюстративного матеріалу (схеми, цифри тощо).

Якщо окремі питання програми залишаються незрозумілими, їх необхідно написати на полях конспекту, щоб з'ясувати на консультації. Провідні положення теми (закономірності, визначення та ін.) після глибокого усвідомлення їх суті варто завчити. Найважливішу інформацію слід позначати у зошиті іншим кольором; це допомагає кращому запам'ятовуванню.

Коли ж повторено й систематизовано увесь навчальний матеріал, необхідно переглянути його ще раз уже за своїми записами, перевіряючи подумки, як засвоєно логіку розкриття кожної теми, як зафіксовано у пам'яті основні факти, положення, терміни, поняття і категорії; чим і як можна доповнити окремі питання.

Найзручніше готуватися до іспитів у читальному залі бібліотеки або у спеціалізованому навчальному кабінеті. Тут є оптимальні умови для цілеспрямованої роботи, немає чинників, що відволікають увагу (радіо, сусіди, інші побутові подразники). Упродовж доби необхідно працювати 8 — 9 годин, роблячи через кожні 1,5 години перерви на 10 — 15 хвилин.

Таким чином, під час підготовки до відповіді на питання екзаменаційного білету потрібно:

- осмислити зміст екзаменаційного питання, уточнити коло проблем, які потрібно розкрити;
- розробити структуру відповіді на питання, що сприятиме його найбільш повному і логічному висвітленню;
- звернути увагу на обґрунтування відповіді;
- визначити, які дослідження (концепти, парадигми) необхідно використовувати під час відповіді на дане питання;
- знайти, (якщо такі є), дискусійні проблеми в рамках досліджуваного питання, визначити основних учасників дискусій, особливості їхніх теоретико-методологічних підходів до інтерпретації даного питання, характер аргументації;

- для підготовки відповіді, слід використовувати усі відомі матеріали, не обмежуючись курсами лекцій і навчальних посібників; залучати довідкову, монографічну і наукову літературу;
- розробити відповідно до структури відповіді короткий план-конспект, що включає необхідні матеріали; звернути увагу на використання ключових слів, термінів;
- уважно прочитати тези відповідей на питання і, осмисливши, - перевірити та уточнити їх;
- потрібно розкрити не лише знання конкретних питань, але й показати свою загальну ерудицію, обізнаність із сучасними здобутками політичної науки з проблеми;
- доцільно запам'ятати, наприклад:

A/ модель змістового аналізу політичних акторів, зокрема, визначення сукупності змінних, які впливають на характер і зміст лідерства:

- вивчення особи політичного лідера, його походження, процес соціалізації і спосіб його висунення;
- аналіз оточення лідера, його послідовників і опонентів;
- відносини між лідером і його прихильниками;
- дослідження соціальних та історичних умов висунення у лідери;
  - аналіз результатів взаємодії лідера і його прихильників у конкретних ситуаціях.

***Б/ Схему аналізу політичних ідеологій
(аксіологічний підхід)***

<i>Цінності консерватизму</i>
1. Релігійні й духовні цілі політичної діяльності
2. Культ моральності
3. Культ традицій, національної культури, патріотизму
4. Авторитет церкви, сім'ї, школи
5. Пріоритет інтересів держави над інтересами індивіда
6. Сильна ієрархічна держава
7. Поступовість і обережність процесу соціально-політичних змін
8. Наступність у розвитку
9. Історична єдність минулого, сучасного і майбутнього
10. Прагматизм, здоровий глузд, скептицизм
11. Свобода і відповідальність

У разі виникнення запитань під час підготовки до державного екзамену студенти можуть звертатися за консультацією до викладачів даних предметів, що працюють на кафедрі політології і соціології.

Навчальні програми з дисциплін, які виносяться на державну атестацію:

ПРИКЛАДНА ПОЛІТОЛОГІЯ

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Зміст, принципи та методи прикладної (практичної) політології.

Особливості предмету практичної політології як складової частини політичної науки. Спільне та відмінне між теоретичною і практичною політологією. Основні напрямки досліджень практичної політології. Структура навчальної дисципліни «Прикладна політологія». Основні методи і методики прикладної політології.

Тема 2. Технології в політичній діяльності.

Політичні технології як способи здійснення політики. Технологія як сукупність дій, спрямованих на досягнення бажаних цілей. Різновиди та функції політичних технологій. Природа популізму. Функції популізму в сучасній політиці. Риси лідера-популіста. Складові технології політичного популізму.

Специфіка мови як одного із засобів політики. Символічна природа мови. Характерні риси політичної мови. Основні різновиди політичної мови.

Політичний дискурс. Багатозначність поняття «дискурс». Політичний дискурс як практика мовних комунікацій в політиці. Демократичний та недемократичний політичний дискурс.

Тема 3. Психологічні аспекти політичної діяльності

Взаємодія раціональних та ірраціональних аспектів політики як основна проблема практичної політології. Наукові засади практичної політології. Роль досвіду, інтуїції, вміння «вживатися» в політику в проведенні досліджень в практичній політології. Вимоги до фахівця-політолога як політичного аналітика, політ технолога.

Тема 4. Групи інтересів та процеси формування державної політики

Розуміння інтересу в політиці. Групи інтересів. Специфіка груп інтересів, роль груп інтересів в політиці. Джеймс Медісон; функція політико-адміністративних інститутів, Ж. Шварценберг; функціонування груп інтересів. М. Олсон, Ж. Блондель: два «чисті типи» зацікавлених груп, представництво груп інтересів.

Тема 5. Лобізм у політиці

Технології лобіювання та тиску на політичну владу. Сутність політичного лобіювання. Соціально-групова природа лобіювання та тиску на політичну владу. Методи та ресурси тиску на структури влади. Політико-правове забезпечення лобістської діяльності. Лобізм в Україні.

Тема 6. Політична іміджелогія

Типи іміджів. Сприйманий імідж. Потрібний імідж. Дзеркальний імідж. Поточний імідж. Корпоративний імідж. Множинний можливий зріз іміджу. Управління іміджем. Інструментарій іміджелогії: позиціонування, маніпулювання, міфологізація, емоціоналізація. Акцентування інформації. Нейролінгвістичне програмування. Прийом "пікового досвіду". Іміджі політиків. Шляхи побудови політичного іміджу.

Тема 7. Політичний маркетинг у прикладній політології

Політика в термінах ринку - маркетингу. Артикуляція інтересів нелегальних структур і зрощення чиновництва з мафіозними групами. Артикуляція інтересів організованих клієнтел і пов'язані з цим лобювання; фаворитизм, корупція. Артикуляція корпоративних бюрократичних інтересів; конверсія адміністративної влади в політичну, "приватизація". Концептуальні основи політичного маркетингу. Ефективність маркетингу "політичного поля". Комерційний, некомерційний, електоральний, соціальний маркетинги. П'ять напрямів маркетингового зусилля. Стан попиту. Роль маркетингу. Формули електоральної поведінки і стратегічного планування.

ТЕМА 8. Політична реклама як складова політичного маркетингу

Реклама, пропаганда та агітація у політичних процесах. Політична реклама, пропаганда та агітація як засоби впливу на свідомість та поведінку громадян. Спільне і відмінне у рекламі, агітації та пропаганді. Види, функції та методи здійснення політичної реклами, агітації та пропаганди. Психологічні аспекти рекламної, агітаційно-пропагандистської діяльності в політиці. Прийоми психологічної війни в політиці.

Теорія та практика реклами; диференціація рекламних типів, директ-мейл. Типи реклами. Технологічні прийоми побудови текстів політичної реклами: візуальний, аудіальний, кінестетичний, номіналізації. "Пропуск інформації". когнітивні стратегії позначення характеристик прагматичного контексту. Психотехніки виборчої кампанії .

ТЕМА 9. Прикладний політичний аналіз

Сутність політичного аналізу. Специфіка пізнання політичних явищ. Мультипарадигмальна природа політології. Різновиди політичного аналізу. Теоретичний аналіз. Прикладний аналіз.

Складові політичного аналізу. Мета й завдання політичного аналізу. Рівні аналізу. Проблема "первинної клітини" політичного аналізу. База даних аналізу. Методи та методики політичного аналізу. Чинники ефективності аналізу політичних ситуацій.

Політичні інститути і політичні процеси в Україні

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Сутність та основні прояви політичного життя

Зміст політичного життя, його мета, структура та форми здійснення.

Політичний інтерес як джерело політичної діяльності.

Основні форми політичних зв'язків.

Характерні риси політичного життя.

Моделі політичного життя.

Тема 2 . Політика як соціальне явище

Суть та роль політики в суспільному житті. Основні підходи до з'ясування суті політики.

Суб'єкти та об'єкти політики.

Взаємодія політики з іншими сферами суспільного життя.

Внутрішня політика та зовнішня політика, їх взаємозв'язок.

Тема 3. Сутність і види влади

Влада як суспільне явище. Соціальне призначення влади.

Взаємозв'язок влади і авторитету. Проблема авторитету.

Принцип розподілу влад. Основні види влади: політична, економічна, духовна, сімейна.

Властивості політичної влади.

Структура та основні характеристики апарату управління. Умови формування професійного апарату управління як спеціалізованого органу реалізації влади.

Тема 4. Бюрократія як феномен влади і управління

Бюрократія та її сутність. Основні концепції бюрократії.

Номенклатура як породження командно-адміністративної системи управління. Протипаги бюрократизму і обмеження форм його прояву.

Тема 5. Суб'єкти політичного життя

Поняття політичної людини. Політичні інтереси особи.

Основні типи взаємовідносин людини і політики: стан залучення людини до політики; стан відчуження або аномії; стан повного злиття людини і політичної структури. Поняття і види соціальних груп (малі та великі соціальні групи). Групові інтереси.

Основні види етнічних об'єднань та їх роль в політичному житті.

Сутність і ознаки сучасних націй. Місце націй в соціальній структурі.

Релігійні інститути і політична система. Політичність релігійних інтересів.

Особливості політичного значення поняття "громадськість". Основні форми організації громадськості (асоціативні та інституційні).

Тема 6. Політична система

Суть політичної системи як різновиду соціальної системи. Функції політичної системи. Структура політичної системи. Пліуралізм як принцип функціонування політичної системи. Типологія політичних систем.

Особливості формування політичної системи в Україні.

Тема 7. Політичні інститути сучасного демократичного суспільства

Суть та структура політичних інститутів.

Держава як інститут політичної системи. Природа та сутність держави, її ознаки та функції. Державні інститути та органи. Класифікація органів державної влади. Сутність правової та соціальної держави. Становлення правової держави в Україні. Інститути громадянського суспільства.

Особливості становлення політичних інститутів у сучасній Україні.

Тема 8. Політичні партії, суспільно-політичні організації та рухи

Особливості політичних партій, їх індикатори та функції у суспільстві. Суть та роль політичних партій в демократичному суспільстві.

Виникнення та розвиток політичних партій в Україні. Історичний шлях української багатопартійності. Сучасна українська багатопартійність.

Суть суспільно-політичних організацій та рухів.

Основні види та форми об'єднань.

Соціально-політичні об'єднання та рухи в Україні.

Тема 9. Політичні еліти та лідерство у сучасній Україні

Історичні витoki виникнення і еволюція політичних еліт в Україні

Проблеми розвитку політичних еліт сучасної України. Соціальний портрет сучасної політичної еліти України. Теоретико-методологічні проблеми політичного лідерства. Формування політичного лідерства в Україні

Тема 10. Засоби масової інформації в політичному житті

Сутність засобів масової інформації. "Четверта гілка влади".

Основні функції ЗМІ в демократичному суспільстві.

Особливості та роль ЗМІ як складової політичної системи.

Тема 11. Політичний процес

Суть політичного процесу. Структура політичного процесу. Режими проходження політичного процесу. Типи політичного процесу. Етапи політичного процесу.

Особливості політичного процесу в сучасній Україні.

Організація політичної діяльності. Зміст політичної діяльності. Основні риси політичної діяльності. Насильство як елемент політичного життя. Політичний екстремізм. Політична участь та політична дія. Стратегія і тактика в політичній діяльності. Політичний маркетинг.

Політичне рішення: його суть і специфіка. Підготовка, прийняття та реалізація рішень. Основні підходи до розуміння моделей прийняття політичного рішення.

Суть та основні форми політичної поведінки. Класифікація основних учасників політичної поведінки. Специфіка масової поведінки в політиці. Регуляція політичної поведінки.

Тема 12. Політична стабільність і політичні конфлікти

Суть політичної стабільності. Фактори стабільності.

Політичний конфлікт. Причини та форми прояву політичних конфліктів.

Типологія конфліктів. Основні шляхи розв'язання конфліктів.

Політичні конфлікти та кризи сучасної України.

Тема 13. Вибори і виборчі системи

Роль виборів в демократичному суспільстві.

Організація та проведення виборів.

Основні види виборчих систем.

Вплив виборчої системи на партійну систему суспільства.

Референдум як пряме, безпосереднє звертання до виборців.

Особливості становлення виборчої системи в Україні.

Тема 14. Мораль і політика

Специфіка моралі і політики.

Суть політичної етики. Насильство і ненасильство в політиці.

Етичні основи міжнародних відносин.

Тема 15. Політика і релігія

Співвідношення політики і релігії. Основні форми переплетіння політики і релігії.

Політика і релігія в процесі розвитку людства.

Основні функції та роль релігії у суспільстві.

Особливості взаємодії політики і релігії в Україні.

Тема 16. Політична соціалізація і маніпуляція

Політична соціалізація особи: основні концепції. Форми політичної соціалізації особи. Сутність поняття “маніпуляція”. Індоктринація.

Особливості пристосування особи до людського оточення.

Тема 17. Політичне прогнозування.

Поняття політичне прогнозування, його суть і специфіка. Об'єкти та предмет прогнозування політичних явищ і процесів.

Співвідношення політичного прогнозування з іншими напрямками прогнозування.

Методи політичного прогнозування: методи експертизи, екстраполяції, моделювання, метод системного аналізу.

Політична ідеологія

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Політична ідеологія як наукова дисципліна

Концепт політичної ідеології. Доктрини, концепції, теорії, течії і рухи в ідеології. Поняття ідеології у ретроспективному аспекті. Роль Національного інституту ідеологістів у формуванні ідеології. Дестют де Трассі "Елементи ідеології".

Дискурс концепту "ідеологія". Розширювальне трактування ідеології (Т.Парсонс) як системи цінностей. Директивне трактування ідеології. Ідеологія як "хибна свідомість" у марксизмі. Класова свідомість і ідеологія. Культурологічна інтерпретація ідеології (М.Вебер, К.Мангейм, Е.Дюркгайм, Е.Шилз). Ідеологія і переконання за Дж.Сарторі. Складові ідеології. Утопія, міф. Суспільна обумовленість ідеології. К.Геертс. "Кінець ідеології" Д.Белла. Раціональне і ірраціональне в ідеології.

Сутнісні характеристики ідеології. Зв'язок ідеології з формуванням та інституціалізацією ідей нації і національної держави. Тенденційність ідеології, її відмінність від політичної філософії. Ідеологія і релігія. Головні структурні елементи політичної ідеології: зв'язок із загальною світоглядною системою епохи; програмові установки, окреслені на засадах певних положень цієї системи; стратегія реалізації програмових установок; пропаганда; конкретні заходи щодо реалізації програми. Рівні реалізації політичної ідеології: теоретико-концептуальний, програмно-директивний, практичний.

Функції ідеології: орієнтаційна, мобілізаційна, інтегративна, амортизаційна, виразу і захисту інтересів; опанування суспільною свідомістю, прагнення до ідеалізації майбутнього, компенсаторна. Функції ідеології у демократичному суспільстві. Пилип Бро. Роль і функції ідеології у перехідних суспільствах.

Ідеологія у сучасному світі. Руйнація утопічно-міфологічної ідеології радянського комунізму. "Ідеологічний вакуум". Політична ідеологія в умовах глобалізації.

Тема 2. Лібералізм як політична ідеологія. Визначення поняття. Засадові цінності лібералізму, їх зміст. Модифікації лібералізму. Класичний лібералізм (Дж.Локк, А.Сміт, А. де Токвіль; Ф.Гайєк). Сучасний лібералізм (Дж.Ст. Мілл, В.Гумбольдт, Т.Х.Грін, Л.Т. Гобхаус, Дж.Гобсон). Поняття "позитивної" концепції свободи. Теорія "керованого" капіталізму Дж.М.Кейнса. Поняття "великого уряду". Небезпеки радикального лібералізму і тенденції його розвитку. Лібертінізм (Р.Нозік); Принципи справедливості Д. Роулза. Концепція "гідного життя" Дж.Роулза. Ліберальна теорія держави. Прояви лібералізму у політиці. Неолібералізм. Криза лібералізму. Сприйняття і "опредметчування" ідеології лібералізму в Україні.

Тема 3. Політична ідеологія консерватизму. Протоконсерватизм. Генеза консервативної політичної ідеології. Р.Хуккер "Закони церковної політики"; Ж.Боден, Кларендон, Галіфакс; "Ідеї короля-патріота" Болінброка. Д.Юм. Е.Берк "Роздуми про революцію у Франції". М.Оукшот "Раціоналізм у політиці". Французький консерватизм (Ж. де Местр, Л.Бональд). Специфіка німецького консерватизму. Засадові цінності класичного консерватизму. Патерналістський консерватизм. Традиція "єдиної нації" Б. Дізраелі. Неоконсерватизм. "Нові права" Традиціоналізм. Консервативний націоналізм. Концепція "консервативної революції". Неоконсерватизм, його головні ідеї: міцна влада і сильна держава; елітарність політичної влади; професіоналізм та моральність державної влади; пріоритет національних інтересів і міжнародній політиці. Консерватизм як ідеологія в Україні у ситуації перехідного періоду.

Тема 4. Ідейно - теоретичні опоненти консерватизму. Фашизм, його різновиди та відмінності від консерватизму. Протофашизм. Доктрина Б.Муссоліні. Націонал-соціалізм (А.Гітлер "Моя боротьба"; А.Розенберг "Міф ХХ століття"). Засади ідеології: національна винятковість, месіанська роль свого народу, раси; ставлення до націоналізму; корпоративізм. Неофашизм і неонацизм. Фашизм як ідеологія в Україні. Авторитаризм. Етатизм в ідеології консерватизму. Елітаризм, його модифікації у працях Д.Стефенса "Свобода, рівність і братерство"; В.Парето, Г.Моски, Р.Міхелса, Й.Шумпетера. Криза ідеологій капіталізму і пошуки альтернатив.

Тема 5. Соціалізм. Утопія, наука і релігія у творах Т.Мора, Сен-Сімона, Р.Овена, Фур'є. Цінності комунізму: рівність і братерство всіх людей; соціальна справедливість, заснована на рівності; пріоритет суспільного над особистим. Мотиви і конфлікти майбутнього соціалістичного суспільства. Вплив марксизму на соціалізм. К.Маркс "Економіко-філософські рукописи", "Критика Готської програми". Кінець гуманістичної традиції етичного соціалізму. Ревізіоністський напрямок (Е.Бернштейн). Ідеологія соціал-демократії: пріоритетність мирних, еволюційних, засобів досягнення рівності і соціальної справедливості; відмова від силових форм класової боротьби; соціальне партнерство; активне втручання держави в економіку і соціальне життя, перерозподіл прибутків на користь незаможних. Цінності соціалізму. Сучасний соціалізм, його особливості. Мораль як критерій політики. Основні цінності соціалізму. Проблема рівноваги між насиллям і свободою. Братерство і трансформація влади. Суспільство і держава. Ідеологія соціалізму та її носії в Україні. "Соціалізм без держави" Е.Луара.

Тема 6. Марксизм. Властивості марксистської доктрини. Цінності марксизму як політичної ідеології. Телеологія. Аналіз і прогноз. "Маніфест комуністичної партії". Влада, її носії; диктатура пролетаріату. Роль насилля у виборюванні влади. Утопізм. Риси радикального марксизму: ліквідація приватної власності і експлуататорських класів; суспільна власність на засоби виробництва; провідна роль робітничого класу; здійснення принципу: "від кожного – за здібностями, кожному – за працею"; соціальна справедливість, всебічний розвиток особистості. Течії марксизму: більшовизм і соціал-демократія. Ортодоксальний марксизм (В.І.Ленін, Й.В.Сталін) та його різновиди (троцькізм, маоїзм, тітоїзм тощо). Сучасний марксизм. Д.Лукач. А.Грамші "Тюремні зошити". Поняття ідеологічної гегемонії. Франкфуртська школа (Т.Адорно, Г.Маркузе, М.Хоркхаймер). Критика ортодоксального марксизму. Антитоталітарна спрямованість творчості "франкфуртців". Структуралізм. Аналітичний марксизм (Д.Ремер, Г.Коен, А.Пшеворський). Різновиди марксизму в Україні, їх носії та політичні уроки.

Тема 7. Анархізм. Принципи анархізму. П.Прудон "Що таке власність?" Політичний зміст анархізму. Поняття анархії. Ставлення до держави як політичного інституту. Сучасний анархізм. "Принциповий" анархізм. Ставлення до авторитету. Р.Вольф, В.Годвін. Якості державної влади за П.Прудоном. Держава як функціональний "Левіафан". Різновиди анархізму: анархо-комунізм, анархо-капіталізм, анархо-синдикалізм. Ідеологія анархізму у політичному житті України. Еволюційні і революційні способи реалізації ідей анархізму, його практичний досвід. Анархія і міжнародний порядок.

Тема 8. Фемінізм: основні властивості і цінності. М.Волстоункрафт "Заява про жіночі права." Місце політики у фемінізмі. Різновиди фемінізму: ліберальний, марксистський, соціалістичний, культурний, психоаналітичний, "чорний" фемінізм, лесбійська етика. Інтелектуальна невизначеність фемінізму. Основні політичні проблеми феміністської теорії: "Особисте життя – це політика"; Влада, панування. Теорія "держави-гвалтівника" (К.Мак-

Кіннон, С.Бовуар). Політичні пріоритети і традиції фемінізму. Фемінізм як політтехнологія в Україні.

Тема 9. Екологізм. Антропоцентристська орієнтація. Концепція середовища у політичному вимірі. Поміркований і радикальний екологізм, їх політичні компоненти. Інвайроменталізм, його політична компонента (державний неокolonіалізм, антиекономізм і антитехнократизм). Концепція "Геї" Дж.Лавлока. Вартість прогресу. Біоцентризм та його антидержавницька спрямованість. Екофашизм і екофемінізм. П.Рейган "Нарис прав тварин". Перспективи політичної інтеграції. Ідеологія екологізму у політичних процесах сучасної України.

Тема 10. Націоналізм. Політичний зміст націоналізму. Поняття шовінізму, расизму, ксенофобії, етноцентризму, патріотизму. Моделі націоналізму: іспано-американська, європейська, мовно-автохтонна, бюрократична. Патріотизм і національні інтереси. Різновиди націоналізму. Ліберальний націоналізм, його зміст і особливості (Дж.Мадзіні, С. Болівар, В.Вілсон). Право націй на самовизначення. Космополітизм і інтернаціоналізм як антиподи націоналізму. "Манчестерські ліберали" Р.Коблен і Дж. Брайт. Критика ліберального націоналізму. Консервативний націоналізм. Шляхи досягнення соціальної єдності і суспільного порядку. Е.Пауелл. Антиімігрантизм і антисемітизм. Експансіоністський націоналізм, його характерні риси. Джингоїзм; Расова теорія. "Тотальний націоналізм" Шарля Мора. Шовінізм. Маніхейство. Ідея національного відродження, або оновлення. Міфологія. Паннаціоналізм А.Гітлера. Антиколоніальний націоналізм, його антиєвропейське спрямування. Політичні і економічні завдання національного визволення. Націоналізм і полікультуралізм. Ідея ціннісного плюралізму І.Берліна. Доктрини вітчизняного націоналізму та їх роль у становленні незалежної демократичної України.

Тема 11. Релігійний фундаменталізм, його зв'язок із основними ідейними традиціями. Причини появи та форми фундаменталізму. Християнський і ісламський фундаменталізми. Специфіка ідеології ісламського, юдейського, протестантського, католицького і православного фундаменталізмів. Вплив фундаменталізму на політику та його антизахідна позиція. Україна між ідеологіями релігійного фундаменталізму.

Тема 12. Комунітаризм. Братерство як політичний ідеал. Сутність комунітаризму, його представники (М.Сандел, М.Волтцер, А.Макінтайр, Ч.Тейлор). Основні проблеми комунітаризму. Заперечення легітимності держави та її інститутів. Проблема професіоналізму. Критика теорії бюрократії М.Вебера. Суверенність. Проблема братерства. Легітимність і націоналізм. Критика лібералізму.

1. Прикладна політологія

1. Розкрийте зміст, об'єкт та предмет сучасної практичної політології.
2. Розкрийте сутність прийомів та методів політичної реклами.
3. Розкрийте зміст моделі лобізму М.Шугарта і Дж.Кері.
4. Розкрийте методи прийняття політичного рішення.
5. Розкрийте принципи побудови змісту програми кандидата.
6. Зробіть компаративістський аналіз плюралістичної і партисипаторної моделі взаємодії держави та груп інтересів.
7. Охарактеризуйте практичну діяльність політичних акторів в умовах сучасної України.
8. Розкрийте роль психологічного фактора при аналізі реалій політичного життя.
9. Проаналізуйте основні характеристики управління іміджем.
10. Простежте сутнісні характеристики професійної лобістської діяльності.
11. Охарактеризуйте маркетингову еволюцію виборчих кампаній.
12. Охарактеризуйте політологічні підходи західної політичної науки щодо політичної діяльності.
13. Розкрийте зміст теорії груп інтересів за А. Бентлі, М. Олсоном, Д. Труменом.
14. Проаналізуйте типології груп інтересів та їхню специфіку.
15. Проаналізуйте концептуальні основи політичного маркетингу.
16. Охарактеризуйте неоконсервативний і корпоративістський напрями взаємодії держави та груп інтересів.
17. Розкрийте основні методологічні принципи політичного аналізу.
18. Розкрийте функції політичного консультанта і електорального менеджера.
19. Охарактеризуйте схему розробки і реалізації маркетингової стратегії для цілей державної (суспільної) організації за Д. Ліндоном.
20. Простежте залежність характеру політичного процесу від моделі взаємодії держави і груп інтересів.
21. Охарактеризуйте методи міфологізації та емоціоналізації, їх сутнісні характеристики й практичне застосування.
22. Шляхи (способи, методи) конструювання політичного іміджу.
23. Сутнісні характеристики мовної стилістики політичної реклами.
24. Принципи, функції і особливості політичного аналізу.
25. Типологія, фактори та ресурси виборчих кампаній.

2. Політичні інститути і процеси в Україні

1. Суть та структура політичної системи
2. Типологія політичних систем
3. Типи політичних режимів
4. Сутність та ознаки держави.
5. Функції та структура політичної влади.
6. Форми державного правління та устрою.
7. Держава і місцеве самоврядування.
8. Правова і соціальна держава.
9. Генезис і сутність політичних партій.
10. Типологія політичних партій.
11. Партійна система і політичні партії України.
12. Громадські організації та громадсько-політичні рухи.
13. Поняття демократії та її історичні форми.
14. Вибори та виборчі системи.
15. Виборча система України.
16. Мотиви та характер політичної участі.
17. Політичний розвиток. Стабільність і конфлікти.
18. Групи тиску. Лобізм.
19. Інститут президентської влади.
20. Інститут парламентаризму.
21. Витоки і сутність політичного лідерства.
22. Форми особистої влади і природа культу особи.
23. Феномен бюрократії та бюрократизму.
24. Державна етнополітика, національний склад та міжнаціональні відносини в Україні.
25. Керівні групи суспільства. Правлячі та політичні еліти.

3. Політична ідеологія

1. Розкрийте зміст ідеології лібералізму.
2. Обґрунтуйте зміст патерналістського консерватизму.
3. Розкрийте особливості консервативного націоналізму.
4. Обґрунтуйте зміст ідеології соціал-демократії та особливості її еволюції.
5. Розкрийте зміст концепції "екологічного соціалізму."
6. Розкрийте сутність ідеології комунітаризму.
7. Схарактеризуйте вплив ідеології на політичну систему.
8. Проаналізуйте особливості ліберального націоналізму.
9. Розкрийте особливості консервативного націоналізму.
10. Обґрунтуйте зміст патерналістського консерватизму.
11. Розкрийте сутність ідеології екологізму.
12. Схарактеризуйте основні положення анархізму та його популярність серед певної частини соціуму.
13. Схарактеризуйте основні цінності класичного консерватизму.
14. Розкрийте характерні риси ідеології комунізму.
15. Визначить відмінності між фашизмом, націонал-соціалізмом і комунізмом як політичними ідеологіями.
16. Обґрунтуйте причини ідейної кризи комунізму.
17. Розкрийте специфіку політичної ідеології націоналізму в Україні
18. Сутність ідеології націонал-комунізму та його течій в Україні.
19. Обґрунтуйте значення влади і авторитету в ідеології консерватизму
20. Проаналізуйте основні цінності націоналізму.
21. Розкрийте основні напрями в ідеології фемінізму
22. Обґрунтуйте значення і роль держави в ідеології класичного лібералізму.
23. Ідеологія популізму, її особливості та наслідки.
24. Ідеології релігійного фундаменталізму.
25. Проаналізуйте поняття "правий і лівий екстремізм".

Методичні поради щодо підготовки до захисту дипломної роботи

Підготовка студента до виступу на захисті дипломної роботи

Попередній захист дипломних робіт проводиться на кафедрі політології. Дипломна робота має бути переплетена; на останній сторінці тексту вказується дата подання роботи і ставиться підпис автора. Після цього робота, не пізніше 20 днів до початку державного екзамену, подається науковому керівнику. Упродовж п'ятиденного терміну керівник зобов'язаний перечитати роботу, поставити на ній свій підпис і дати письмовий відгук з характеристикою діяльності випускника під час виконання дипломної роботи.

Після одержання відгуку, студент подає роботу на кафедру для попереднього захисту, який відбувається на засіданні кафедри у присутності керівника у п'ятиденний термін.

Перше і найголовніше, з чого починається підготовка до захисту дипломної роботи, – це робота над *виступом за результатами дослідження*, який повинний розкрити сутність та теоретичну значущість результатів проведеної роботи. У структурному відношенні доповідь можна розділити на три частини.

Перша частина доповіді в основних моментах повторює вступ дипломної роботи. Студенту потрібно:

- обґрунтувати актуальність теми, опис наукової політологічної проблеми та основні цілі дослідження. Необхідно також вказати методiku, за допомогою якої велося дослідження, й охарактеризувати склад та загальну структуру дипломної роботи;
- стисло з'ясувати ступінь дослідження проблеми та джерельну базу.

Друга частина послідовно характеризує кожний розділ дипломної роботи. При цьому особливу увагу звертають на основні результати дослідження.

Закінчується доповідь заключною частиною, яка вибудовується за текстом висновків дипломної роботи. За цього варто перерахувати загальні висновки (не повторюючи вже сказані узагальнення).

За результатами попереднього захисту кафедрою приймається відповідна ухвала, що є підставою завідувачу кафедри вирішити питання про допуск роботи до захисту. У випадку негативного відгуку керівника, порушення термінів подання дипломної роботи і супровідних документів на попередній захист, недотримання вимог щодо змісту й оформлення роботи та незадовільного попереднього захисту, завідувач кафедри має підстави відмовити у допуску дипломної роботи до захисту. Це рішення затверджується на засіданні кафедри із обов'язковою участю керівника і можливою присутністю автора дипломної роботи. Відповідний витяг із протоколу передається деканом факультету на затвердження ректорові університету або проректорові з навчальної роботи. За студентом зберігається право складання державного екзамену з відповідного предмету.

За позитивного вирішення питання про допуск дипломної роботи до захисту, завідувач кафедру робить відповідний запис на дипломній роботі. Після цього декан факультету передає роботу на рецензію (склад рецензентів заздалегідь формується деканатом за поданням завідуючими кафедрами й затверджується деканом факультету). Робота має бути прорецензована у п'ятиденний термін.

Рецензія з роботою передається на кафедру. З її змістом ознайомлюються автор роботи і науковий керівник. За чотири дні до захисту кафедра подає у державну комісію:

- дипломну роботу із записом на ній висновку завідувача кафедри про допуск студента до захисту;
- письмовий відгук керівника з характеристикою діяльності випускника під час виконання дипломної роботи;
- письмову рецензію на дипломну роботу фахівця у даній галузі наук. У рецензії дається оцінка роботи за прийнятою шкалою оцінювання знань. Негативна рецензія не є підставою для відхилення роботи від захисту.

Процедура публічного захисту дипломної роботи

До захисту дипломної роботи допускаються студенти, які завершили повний курс навчання та успішно пройшли всі атестаційні випробування (іспити та заліки) згідно з навчальним планом. Захист робіт проходить на відкритому засіданні Державної екзаменаційної комісії за участю наукового керівника, рецензентів і студентів.

Студент, ознайомившись із рецензією, розпочинає підготовку до захисту. Обов'язково потрібно написати виступ (у разі потреби – можна проконсультуватися із науковим керівником). Варто спробувати передбачити можливі запитання до роботи і заздалегідь підготувати на них відповідь.

Процедура захисту роботи:

- повідомлення студента про зміст роботи (до 10 хв.);
- питання членів ДЕК до автора і відповіді на них;
- виступ наукового керівника;
- виступ рецензента;
- виступи присутніх на захисті;
- заключне слово студента (2-3хв.).

Виходячи із тривалості виступу – не більше 10 хвилин, у ньому важливо зупинитися на таких аспектах:

- обґрунтування актуальності теми;
- визначення предмету дослідження, його просторово – часових, хронологічних, рамок (якщо потрібно); мети, завдань, новизни, структури;
- з'ясування джерельної бази та стану дослідження проблеми у науковій літературі;
- висвітлення сутності проведеного дослідження;

- з'ясування основних висновків;
- оголошення пропозицій щодо практичного застосування результатів дослідження.

Важливо, щоб мова доповідача була чіткою, граматично правильною, розбірливою; інтонації - переконливі. Мова доповідача має бути не тільки чіткою та впевненою, але й виразною, а це залежить від темпу, гучності та інтонації. Якщо говорити поспішно, квапливо, проковтуючи закінчення слів, чи, навпаки, дуже тихо та не розбірливо, то якість виступу від цього погіршується. Спокійна, неспішна манера викладу завжди імпонує слухачам. Відповіді на запитання повинні бути стислими, чіткими та добре аргументованими. Якщо можливі посилання на текст дипломної роботи, в такому разі їх слід обов'язково зробити.

Під час захисту можуть використовуватися допоміжні матеріали або додатки (схеми, таблиці, графіки), які необхідні для вагомості аргументацій положень та обґрунтування зроблених висновків. При підготовці до захисту роботи варто ще раз уважно переглянути увесь текст, у разі потреби можна використати посторінкові закладки.

У заключному слові студент відповідає на зауваження рецензента і тих, хто брав участь у дискусії, дає обґрунтування згоди чи незгоди із зауваженнями щодо його роботи чи виступу. Головне не боятися відстоювати власну позицію на підставі належних аргументів. Участь студента в дискусії може свідчити про творчий характер роботи, дозволить продемонструвати присутнім рівень володіння матеріалом, уміння формулювати думки, робити висновки, вести наукову дискусію.

Дипломна робота з відгуком керівника й рецензією передається до бібліотеки університету. Кафедра, із застереженням авторських прав, може направляти роботу на конкурси студентських наукових робіт.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ АТЕСТАЦІЇ

Оцінювання результатів складання державних екзаменів та захисту дипломних робіт за відповідним освітньо-кваліфікаційним рівнем випускників, які навчаються за кредитно-модульною системою організації навчального процесу, здійснюється за 100 – бальною шкалою університету, за шкалою ECTS та за національною шкалою відповідно до таблиці 1.

Рейтингова оцінка з державного екзамену (захисту дипломної роботи)	Оцінка за шкалою ECTS	Рекомендовані системою ECTS статистичні значення (y %)	Оцінка за національною шкалою
90-100	A (відмінно)	10	відмінно
82-89	B (дуже добре)	25	добре
75-81	C (добре)	30	добре
67-74	D (задовільно)	25	задовільно
60-66	E(достатньо)	10	
35-59	FX		незадовільно
34 і менше	F		

Критерії оцінювання знань студентів з комплексного екзамену з політології та дипломних робіт розроблені на основі “Положення про критерії оцінювання знань студентів Кам’янець - Подільського національного університету імені Івана Огієнка” (відповідно до вимог ECTS).

Основними вимогами щодо знань і вмінь студентів, на основі яких визначається їхня оцінка на *екзамені*, є:

- знання основного змісту питань екзаменаційного білета;
- повнота розкриття студентом питання;
- знання першоджерел і доцільне застосування їх під час відповіді;
- логіка викладу матеріалу, цілісність і обґрунтування відповіді;
- культура мовлення студента;
- знання альтернативних концепцій і поглядів із певних питань;
- аналітичність міркування, уміння студента робити порівняння, висновки;
- уміння співставляти знання теорії із реаліями соціально-політичного життя.

Комплексний державний екзамен з політології є окремим кредитним модулем і оцінюється за 100 – бальною шкалою.

За *національною шкалою* оцінка знань студентів на екзамені здійснюється за чотирибальною шкалою:

- Оцінка **“відмінно”** ставиться тоді, коли студент має системні, аргументовані, глибокі знання навчального матеріалу, спроможний використовувати їх у нестандартних ситуаціях, критично і самостійно оцінювати окремі нові факти, явища, ідеї, концепції, відображаючи власну

позицію щодо них, логічно послідовно і творчо розкриває зміст проблеми чи питання, вміє правильно змодельовати ситуацію, застосовує методи аналізу і синтезу, індукції, дедукції, компаративістики для обґрунтування та доведення власної думки, спроможний розв'язувати складні проблемні завдання, володіє навичками системно-наукового аналізу та прогнозування, вміє самостійно акумулювати і використовувати інформацію;

- **“добре”** ставиться тоді, коли студент вільно володіє матеріалом, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації, чітко потрактовує поняття, категорії, нормативні документи, інші джерела, самостійно опрацьовує матеріал, може застосовувати вивчений матеріал у стандартних і дещо змінених ситуаціях;
- **“задовільно”** студент розуміє основні положення проблем, що містяться у білеті, може поверхнево аналізувати події, факти, ситуації, робить певні висновки. Відповідь може бути правильною, але недостатньо осмисленою. Студент самостійно відтворює більшу частину матеріалу, знає більшу частину основних теоретичних джерел та нормативно-правових документів з програмового матеріалу;
- **“незадовільно”** ставиться тоді, коли студент під час відповіді на питання білету або додаткові запитання екзаменаційної комісії допускається грубих помилок. Низький рівень знань теоретичного матеріалу або його відсутність, фрагментарність у відтворенні, невміння студента викласти матеріал у логічній послідовності, застосувати при вирішенні простих репродуктивних завдань, відсутність або часткове знання основних теоретичних джерел і нормативно-правових документів.

Оцінка за **дипломну роботу** має враховувати: якість виконання роботи, актуальність дослідження, його наукову новизну, теоретичне та практичне значення, результати апробації та впровадження основних положень та висновків, ступінь оволодіння студентом матеріалом роботи, рівень його теоретичної, наукової та практичної підготовки тощо.

Основними критеріями оцінювання дипломної роботи можуть слугувати:

- якість роботи (ступінь розробленості проблеми, вміння поєднати теоретичний та емпіричний рівні, використання категорій та їхнє розгортання на всіх рівнях політологічного дослідження, ступінь новизни, міра самостійності в судженнях, вміння орієнтуватися в матеріалах власного дослідження, оформлення роботи);
- логіка і простота викладу під час захисту;
- аргументованість і точність відповідей на запитання і критичні зауваження;
- оцінка роботи, надана у відгуку наукового керівника і відгуку рецензента.

Оцінка дипломних робіт визначається за **такими критеріями**:

“відмінно” ставиться за умови повного виконання усіх вимог щодо написання й документального оформлення роботи; глибокого висвітлення змісту обраної теми; обов'язкового опрацювання джерельної, науково-теоретичної бази та правильність оформлення наукового апарату; наявності елементу наукової новизни; відповіді на запитання під час захисту роботи автором є вичерпними і аргументованими; демонстрування її автором високого рівня теоретичної й методичної підготовки, зокрема вміння захищати власну точку зору, брати участь у дискусії; наявність результатів апробації дослідження;

“добре” ставиться за умови допущення несуттєвих помилок у її оформленні, а також, якщо робота не містить помилок, що потребують її суттєвої переробки; недостатньо глибокого з'ясування змісту назви одного з розділів; фрагментарного використання джерельної бази; частково реферативного характеру роботи;

“задовільно” ставиться, якщо дипломну роботу виконано із відхиленнями від завдання; наявні структурні невідповідності і мають місце аналітичні і фактичні помилки; оформлення роботи відповідає вимогам щодо написання робіт такого характеру, однак зміст теми з’ясовано і розкрито поверхово; часткова відсутність джерельної бази; переважання описовості у висвітленні політичних процесів, подій і явищ; неспроможності студентом аргументовано обґрунтувати вживані у роботі поняття, терміни, судження і висновки під час її захисту;

“незадовільно” ставиться за умови, коли робота не відповідає вимогам, які ставляться до написання дипломних робіт; тема роботи нерозкрита; відсутня джерельна база дослідження; автор не володіє матеріалом, що досліджував і має низький рівень теоретичних знань з даної проблеми.

У випадках, коли захист дипломної роботи визнається незадовільним, державна комісія встановлює, чи може студент подати на повторний захист ту саму роботу із доопрацюванням, чи він повинен опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою.

Складання державного екзамену та результати захисту дипломних робіт оголошується у цей же день після оформлення протоколів засідання державної комісії. Рішення державної комісії про оцінку знань, виявлених при складанні державного екзамену, захисті дипломного проекту (роботи), а також присвоєння кваліфікації студенту - випускнику за освітньо-кваліфікаційним рівнем “спеціаліст” та видачу йому диплома (з відзнакою або без відзнаки) приймається державною комісією на закритому засіданні відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів комісії, які брали участь у її засіданні. **За однакової кількості голосів голос голови комісії є вирішальним.**

Повторне складання (перескладання) державного екзамену та/або захист дипломної роботи з метою підвищення оцінки **не дозволяється.**

Студентам, які позитивно склали державні екзамени, а також захистили дипломну роботу, рішенням державної комісії присвоюється кваліфікація за освітньо-кваліфікаційним рівнем “Спеціаліст” у відповідності до отриманого напряму підготовки/спеціальності та видається диплом (з відзнакою або без відзнаки).

Студент, який при складанні державного екзамену та/або при захисті дипломної роботи отримав незадовільну оцінку, відрховується з університету і йому видається академічна довідка встановленого зразка. При складанні комплексного державного екзамену одержання незадовільної оцінки з одного предмета позбавляє того, хто складає екзамен, права складати решту державних екзаменів та/або захищати дипломну роботу.

Якщо студент **не з’явився** на засідання державної комісії для складання комплексного екзамену з політології або захисту дипломної роботи, то **він є не атестованим у зв’язку із неявкою на засідання комісії.**

Студент, який не склав державного екзамену та/ або не захистив дипломну роботу, допускається до повторного складання державних екзаменів та/або захисту дипломної роботи **протягом трьох років після закінчення університету** на засадах, визначених університетом.

Студентам, які не склали державні екзамени та/або не захищали дипломну роботу з поважної причини (документально підтвердженої), ректором університету може бути продовжений строк навчання до наступного терміну роботи державної комісії зі складанням державних екзаменів та/або захисту дипломних робіт відповідно, **але не більше, ніж на один рік.**

Список рекомендованої літератури до складання державного екзамену

1. Прикладна політологія

1. Выдрин Д. Очерки практической политологии. - К.: Філософська і соціологічна думка, 1991
2. Рябов С.Г. Політичні вибори: Начальний посібник. — Київ, Тандем, -1998. - 96с
3. Вонсович С.Г. Політичний аналіз і прогноз: Навчально-методичний посібник. – К.-П., 2007.- 76 с.
4. Прикладна політологія: навч посіб. / За ред.. В.П.Горбатенка. – К.: Академія, 2008. - 472 с.
5. Вонсович С.Г.. Політичний аналіз і прогноз: Навчально-методичний посібник.-/ Вид 2-ге, доповнене/ – К.-П., 2010.- 96 с.
6. Прикладная политология: учебное пособие для ВУЗов / Ю.С. Коноплин , А.А. Чемшит, АС. Каневский и др. Под редакцией: Ю.С. Коноплина , Л.Л. Чемшита, Л.С. Каневского. Москва-Севастополь: Издательство МАИ, 1998. - 172 с.
7. Семенов И. С. Группы интересов на Западе и в России. Концепции и практика. М., 2001.
8. Бакун Л. А. Группы в политике (К истории развития американских теорий) // Полис.- 1999. №1.С. 162-163.
9. Зяблюк Н.Г. Общественные интересы в политическом процессе США. - М., 2004
10. Алмонд Г., Пауэял Дж., Стром К., Даятон Р Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор. М., 2002.
11. Чилкот Р. Х Теории сравнительной политологии. В поисках парадигмы. М., 2001
12. Аравина Т. И., Кузнецов Ю. Ю. Лоббизм: национальные образцы и степень социальной приемлемости // Социс. - 2000. - № 9. - С. 59-63.
11. Ильичева Л. Е. Лоббизм и интересы предпринимательства. -М.: Мысль, 2000.-253 с.
13. Любимов А. П. Лоббизм как конституционно-правовой институт. - М.: Б. и., 1998. - 256 с.
14. Берд П. Продай себя. Тактика совершенствования Вашего имиджа. — Минск, 1997

2. Політичні інститути і політичні процеси в Україні

1. Антонюк О.В. Основи етнополітики: Навч. посібник. – К.: МАУП , 2005. – 432с.;
2. Базів В.А. Політичні партії в незалежній Україні: генеза і типологія. – Л.: Світ, 1999. – 54с.;
3. Білоус А.О. Політико-правові системи: світ і Україна: Навч. посіб.. – К.: МАУП, 2000. – 198с.
4. Бебик В.М. Політичний маркетинг і менеджмент . –К., 1996. – 144с.;
5. Бориславська О.М. Місцеве самоврядування в Україні : теорія та практика реалізації конституційно – правових засад . – Л.: ПаісЪ, 2005. – 207с.;
6. Гаєвський Б.А., Рехало В.А., Теленков М.В. Політичне управління: Навч. посіб.- К., 2001. – 160с.;
7. Гриню Р.Ф. Ідея правової держави : Теоретико-правова модель і практична реалізація. – К., 2004. – 386с.;
8. Журавський В. С. Становлення політичних партій в українському суспільстві та їх роль у політичному структуруванні парламенту. – К., 2002. – 107с.;

9. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні :Навч. посіб.. – К.,2003. – 336с.;
- 10.Конституція України. – К., 2011;
- 11.Кремчер Г. Фракції. Партії в парламенті. – К., 1999. – 300с.;
- 12.Кухта Б. Політичні еліти і лідери. Вид. 2-гн. – Львів: Кальварія, 1997. – 224 с.
- 13.Мисик В.В. Права національних меншин у міжнародному праві. – К.:ВПЦ, 2004. - 287с.;
- 14.Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р., Партологія: Навчальний посібник. – К., 2006. – 432с.;
- 15.Онщенко І.Г. Основи етнодержавознавства: Навч. Посіб. –К.; Вид. –во Європейського ун-ту, 2004.-168.
- 16.Пахарев А.Д. Политическое лидерство и лидеры. – К.: Знание Украины, 2001. - 270с.;
- 17.Політико-правові інститути сучасності: структура, функції, ефективність / За заг ред.. М.І. Панова, Л.М. Гнрасіної. – К.:Вид. дім "Ін Юре", 2005. – 384 с.
- 18.Політична психологія: Навч. посіб. С.О. Матвєєв. – К.:ЦУЛ.,2003. – 216 с.;
- 19.Права людини в Україні: стан, проблеми, перспективи. – К.,2003. – 175 с.
- 20.Реєнт О.О. Розвиток парламентаризму в Україні . –К., 2005. – 126с.;
- 21.Рябов С.Г. Політологічна теорія держави. – К., 1996. – 239с.;
- 22.Циппеліус Р. Філософія права: Підручник. – К., 2000. – 299с.;
- 23.Шведа Ю Р. Теорія політичних партій і партійних систем. – Л.:Тріада длюс, 2004. – 528с.
- 24.Шляхтун П.П. Парламентаризм: словник-довідник. – К., 2003. – 151с.

3. Політична ідеологія

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму. - К., 2001
  2. Алексеева Т.А. Современные политические теории.- М., 2000
  3. Антология мировой политической мысли. В 5-ти томах.- М.,2000
  4. Бодуен Г. Вступ до політології – К., 1995
  5. Вятр Е. Социология политических отношений –М.,1989
  6. Вебер М.Соціологія.-Загально-історичні аналізи.-Політика- К.,1998
  7. Бебик В. Базові засади політології – К., 2004
  8. Політологія: Навч.-метод. комплекс /За ред.. Ф.М.Кирилюка/-К.,2005
  9. Політологія /за ред.. О.В.Бабкіної і В.П.Горбатенка/-К.,2010
  10. Шляхтун П.П. Політологія (історія та теорія політичної науки) – К., 2011
  11. Політологія: наука про політику /за ред..В.Кремень,М.Горлач/- К.-Х.,2001
  12. Рудич Ф.М. Політологія – К., 2004
  13. Гелей С., Рутар С. Політологія.- Київ, 2010
  - 14.Скиба В., Горбатенко В., Туренко В Вступ до політології.- К., 1996
  15. Політологія: Підручник /За заг. ред. І.С.Дзюбка, К.М.Левківського. – К.: Вища шк., 2008. -435 с.
- Політична наука. Словник : категорії, поняття, терміни. - Львів, 2003
16. Політологія у запитаннях і відповідях. – К., 2002
  17. Політологічний енциклопедичний словник – К., 1997
  18. Вонсович С.Г. Дискурс тоталітаризму. – К-П., 2006
  19. Матц У. Идеологии как детерминанты политики в эпоху модерна // Полис. – 1992.-

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вонсович Г.Б. Програма комплексного іспиту з політології для студентів – бакалаврів спеціальності “Політологія”. – Кам’янець – Подільський, 2010.- 96 с.
2. Вонсович Г.Б. державна атестація з політології (освітньо – кваліфікаційний рівень: бакалавр). - Кам’янець – Подільський: комп’ютерно – інформаційна лабораторія історичного факультету Кам’янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 2011. – 92 с.
3. Державна атестація з історії: Навчально – методичний посібник для студентів У курсу історичного факультету (спеціальностей 7.010103 “Педагогіка і методика середньої освіти. Історія”, 7.030301 “Історія”) / Упорядники: С.А.Копилов, В.С.Степанков, В.А.Дубінський. - Кам’янець – Подільський: Кам’янець – Подільський державний університет, – комп’ютерно - інформаційна лабораторія, 2007. – 206 с.
4. Шляхтун П.П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін: навч. посіб. / П.П. Шляхтун. – К.: ВЦ «Академія», 2011. – 224 с.
5. Нормативні матеріали з навчально-методичної роботи Кам’янець - Подільського національного університету імені Івана Огієнка: навчально-методичний посібник / Укладачі: В.М.Федорчук, А.С.Попович, Л.І.Тимофіїшина. – Кам’янець – Подільський: Аксіома, 2010.- 218 с.
6. Освітньо-професійна програма спеціаліста: 0403 – Політологія. Спеціальність 7.040301 – “Політологія”. – Кам’янець – Подільський державний університет, Кам’янець - Подільський, 2007. –С.4-7.
7. Положення про порядок створення, організацію і роботу Державної екзаменаційної комісії в Кам’янець – Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.- Кам’янець Подільський, 2008. - С. 2; 4; 8- 11.